

УВОДНА РЕЧ ПРИРЕЂИВАЧА

ИНСТИТУТ ЛЕГАТА И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА СРБИЈЕ

*Институт легата као залог и
завет племенитих стремљења*

Један од Сократових кључних ставова јесте да је врлина знање – дакле, не само да је поседовање знања врлина, већ је врлина изједначена са знањем. Циљ или сврха истинског знања је чињење добрих дела, па по Сократу спознаја има као свој суштински предмет знање о томе шта је добро. Васпитање и образовање нису пуко усавршавање одређених људских вештина или способности, нити само посредовање информација, већ је њихов смисао да оспособе човека за истински циљ живота, стремљење ка добром, ка јединству мудрости и врлинског поступања и живљења. Дакле, сврха знања није само контемплативна, филозофска или практична категорија, њен задатак је тежња ка врлини, ка добром, а то је суштински смисао сваког хуманистичког настојања. Говорећи о човековим највишим, антрополошким потребама, самоактуализацији, свакако морамо имати у виду и његово морално усавршавање, и свакако, потребу за чињењем добра, даривањем.

Исходиште института легата је сврховитост у оквиру одређене заједнице коју држе на окупу кохезионе силе прошлости. Легати су траг прошлости који траје, а ако се чува трајаће и духовна будућност заједнице. Полазећи од становишта да је „прошлост нешто што градимо из жеље за заједништвом”, цитирајући историчара идеја Т. Б. Ериксена, Милан Попадић промишља начин на који неко друштво или заједница ствара, мисли или гради. Одговор лежи и у оквиру инструментарија баштинских институција, па и у институцији даривања, легата. Аутор подсећа да је *заједништво*, то јест заједница – *communalia*, управо у основи првобитне употребе речи *patrimonium* (баштина, наслеђе).

Разумевајући под легатом нарочиту баштинску институцију, Попадић уочава да концепт легата преноси једноставну

баштинску поруку: Као индивидуални чин оставиоца и заштићен правним нормативима, легат заправо опредмеђује нарочиту културну вредност и поручује – не наслеђује се само „имање” или „правно-имовинска корист”, то је тек залог за прави циљ, а он је неговање добробити људи и њихових међусобних односа.

У основи легатске врсте наслеђивања пре свега је обичај *даривања*. Даривање подразумева несебичност, дакле одвајање од дела себе, нечег драгог, и колико је то нешто важније – то је несебичније. Сваки чин добротинства има свој утицај на много ширу област од локалне; изградња бољег друштва, подизање етичких норми и лествице општег морала народа може бити понукана племенитим чином остављања легата. Културном политиком требало би неговати културу даривања, као и исказивање поштовања дародавцима али и спрам пожртвованости чуварних преносилаца културних добара.

Дејана Оцић, представљајући нам рукописну заоставштину Жарка Видовића иза кога није остао писани тестамент (али јесте дубок људски траг и они који брину о његовом наслеђу), отвара у контексту дискурса о легатима круцијално, етичко питање осећања моралне обавезе у легатству и указује на нека значајна питања дародавства која наше законодавство и културна политика заобилазе или их само подразумевају.

Лични односи легатора и легатара обogaђују наслеђено и чине од заоставштине – завет, пише Оцићева, а свест свих учесника о доприносу заједничком културном добру кључна је и за остварење националног интереса. „Као да је знао да институције, и поред свих правних заштита, саме по себи не морају бити гаранција да ће се рукописи савесно чувати. Не оставивши тестамент а пишући о личности, осећању и моралу, категоричком императиву – оставио нам је више од тестаментa – оставио нам је *завет*.”

Тако је у овом смислу, као завет, *усмена реч* далеко јача од писаног текста законодавства, јер је он и покретач, односно „морални закон у мени да може бити основ општег законодавства”. Видовићеви записи о кантовском категоричком императиву потврђују да је знао да се не може, правном или другом силом натерати неко да нешто цени и да има осећање моралне обавезе према томе, ако та обавеза не проистиче из њега самог, из његове личности.

Као о виду аквизиције данашњих легата Музеја града Београда, поред поклона, Ангелина Банковић говори и о једној врсти споразума према којем власници једну колекцију уступају у замену за одређену финансијску надокнаду. Тако

су у Музеј допели легати Ксеније и Раденка Перића, Петра Поповића, Леле и Славка Флегела, Паве и Милана Секулића и Томе Росандића – овај начин богаћења музејских фондова је познат је као *откуп*. Наравно, било је то време интензивног развоја културне политике и музејског бума који је уследио од 1950-их година 20. века, што је условило и повећање броја примљених легата и формирање меморијалних музеја. Спремност државе на велика улагања у културу и атмосфера коју је то донело, допринели су многобројним ситуацијама у којима су држава или Град Београд били спремни да уложе знатна финансијска средства у повећање музејских фондова и, на неки начин, „откупљивање” колекција појединаца које су затим, у складу са уобичајеном праксом, називане легатима.

Међутим, може се претпоставити да су промена економске ситуације 1980-их година и константно увећање финансијских издатака усмерених на одржавање легата радикално смањивали прилив легата. Искуство у пракси показује да је све мање оних који су спремни да своје уметнине оставе музејима, али и да ове установе много пажљивије приступају потенцијалним поклонима. Томе у прилог говори и чињеница да од 1991. до 2018. године, када је потписан Уговор о поклону са Фондацијом Милан Злоковић, у Музеју града Београда није формиран ни један нови легат – сазнајемо од Банковићеве.

Ово је место и тренутак да укажемо на вредност неких уметничких колекција у приватном власништву. Ове збирке представљају огроман неискоришћени фонд у култури Републике Србије. Под повољним условима многи колекционари били би и данас спремни да те колекције уступе држави као легате. Требало би озбиљно размислити који би био начин да се данашње приватне колекције, уз потпуну сатисфакцију власника, једног дана уступе друштву, будући да су многи од њих вољни да их ставе на увид јавности. Мислимо да би се многи спонзори (компаније и појединци) могли укључити у ову племениту акцију спасавања драгоцених уметничких збирки.

„Поштујући традицију стварамо традицију” – мото је Галерије Матице српске. По речима Тијане Палковљевић Бугарски, „наслеђујемо идеје, прилагођавамо их времену и могућностима и стварамо неке нове традиције за будућност.” Дуга историја примања уметничких дела и свест о значају задужбинарства подстакла је управу Галерије да установи специфичан модел поклон-збирке као посебан тип изложби који успешно траје већ три деценије и константно се унапређује. Овакав концепт кроз јавно презентовање поклоњених

радова уметника, наследника или колекционара популарише овај вид добротности и друштвено одговорног понашања, нека је врста омажа и захвалности поклонодавцу, а истовремено је и подстицај за друге да се на сличан начин укључе у рад Галерије и допринесу увећању њене колекције. О томе говори и најновија донација–легат Драгише Брашована, којим је значајно обогаћена новоформирана и публикована збирка примењене уметности.

„Идеја саборности на којој је заснована Матица српска, уз високо усађену свест о важности даривања нацији као родољубивог чина који остаје забележен, поштован и подстицајан за генерације које долазе, уткана је у модел поклон-збирки као јединствен вид легата који се негује у Галерији Матице српске” – истиче управница овог музеја од изузетног значаја и угледа.

Увек свежа, нова и занимљива – Спомен-збирка Павла Бељанског савременим музеолошким приступом константно указује на значај свог дародавца, његове колекције уметничких дела и њихових аутора. И претходне године нас је ова галерија изненадила, и то музејском представом. Према речима Милане Квас, представа „Шест портрета Павла Бељанског” остварила је неколико важних циљева: „повезивање легата и удружења грађана у стваралачком процесу, едукацију публике на занимљив и забаван начин, већу посећеност музејских садржаја, ширење идеје задужбинарства. Синергијом рада кустоса Спомен-збирке с једне, и драмског педагога и глумца Театра младих „Мишоловка” с друге стране, створен је музејски производ који задовољава главне критеријуме развоја публике: њену партиципативност и анимацију. Инспиративна као пример педагошког креативног рада, вршњачке едукације и формирања нове публике, ова представа показала је на који начин публика може кроз непосредан доживљај да усвоји знања о културној баштини.”

У нове токове музеологије укључени су и стручњаци Етнографског музеја препознавајући потенцијале за нов начин рада с публиком и у Манаковој кући – кроз едукативне програме за изучавање старих уметничких заната и техника, разноврсних вештина и народних рукотворина. Милена Ђурица и Маја Марјановић ауторке су текста посвећеног радионицама и школама традиционалних заната које се тематски најчешће везују за етнографску спомен-збирку и богат истраживачки рад Христифора Црниловића сачуван у његовој рукописној грађи.

Рад Јелене Межински Миловановић о првим обимнијим поклонима академика – ликовних уметника Уметничкој збирци САНУ, детаљно осликава зачетке Галерије САНУ и ове колекције, од Друштва србске словесности, основаног 1841. године, преко Друштва српске словесности и Српског ученог друштва (основаног 1864. године) која су претходила Српској краљевској академији основаној 1886. године – па све до данашње Српске академије наука и уметности. „Управо су Недељко Гвозденовић, Љубица Сокић и Александар Дероко својим чином, оставивши Академији осмишљене, целовите и обимне збирке својих радова, дали пример будућим донаторима и тако формирали језгро Уметничке збирке око кога се она и данас развија чувајући успомену на ове велике ствараоце и културне посленике.”

Прва уметничка дела у фонд Академије улазе кроз пројекте везане за прикупљање и проучавање „старина” али и циљним куповањем и поручивањем уметничких дела ради украшавања новог „Дома Академије”, што је била и подршка ликовним ствараоцима. За ту сврху су опредељивана средства појединих Академијиних фондова и задужбина. У власништво Академије уметничка дела улазе и непосредно у оквиру саме донације, односно оставштине оснивача фонда.

Музеј Југославије је свакако баштинска установа с највећим фотографским фондом у Србији. Неда Кнежевић и Радован Цукић у свом тексту истичу да моменат легатства у обогаћивању фонда музеја почиње да игра значајну улогу у тренутку када је 2014. године формиран први легат у овом музеју – Легат Стевана Крагујевића, истакнутог фото-репортера Политике. Ова заоставштина драгоцен је с културно-историјског, друштвеног и уметничког аспекта. Приказ сведочанственог и комуникацијског потенцијала ове збирке биће узор и за неколико других фотографских легата који су формиран у наредним годинама (Александра Симића и др).

Христина Микић разматра културну политику Републике Србије (а пре свега њене економске мере) у функцији подстицања дародавства и легатства: „Из угла културне политике, подстицање филантропије нормирано је као општи интерес у култури уз регулисање тржишта у култури, подстицање спонзорисања, меценарства и донаторства. Међутим постојећи предлози Стратегије развоја културе до 2029. године и Акционог плана за њено спровођење у периоду 2020–2022., овој теми не посвећују скоро никакву пажњу, па се стиче утисак да доносиоци одлука на националном нивоу не перципирају филантропију као важну тему. Легатство је нормирано и као економска мера културне политике, где је прописано да се културни програми и пројекти установа

културе и других субјеката у култури финансирају [...] од легата, донација [...].”

Многе колекције, појединачни артефакти и имовина који су данас део приватних иницијатива, могу у будућности постати јавна добра. Због тога је важно да се економским инструментима делује у правцу подстицања легатства, одрживости легата који су похрањени у одређеним установама културе, као и укључивања већег броја актера у њихово финансирање, сматра Х. Микић.

***

Као што легати чувају предмете, и предмети чувају легате. Они на најбољи начин потврђују тезу да „материјална култура обично живи дуже од индивидуа, при чему се производња њених значења често може разумети само током времена или ретроспективно”¹.

Висови ка којима треба тежити никад нису превисоки – поручује нам Дејана Оцић: „Ако би културна политика државе била као што је, на пример, културна политика породице Ђорђа Михаиловића – чувара Солунског гробља, својеврсног легата, личности која је заветована осећањем дужности према сећању на страдале, која својом жртвом њиховим жртвама даје смисао, одужујући се тако и својој породици и своме народу – институт легата представљао би заиста чврст темељ за националну тврђаву културе.”

Ана Цакић, *Тиха молитва*,
уље на платну, 70x50 цм, 2015.

---

1 Олсен, Б. (2002) *Од предмета до текста*, Београд: Геопоетика, стр. 193.
